

HENRI GEERTS

Inleiding

De krant van vandaag is morgen alleen nog maar goed om vis in te verpakken. Hoewel een dergelijke vorm van recycling valt toe te juichen, is deze uitspraak niet helemaal juist. De aanleiding voor deze bundel is namelijk een artikel van Koos van Zomeren in een landelijke avondkrant. Zijn artikel hoort niet bij het oud papier, omdat het een juweel van eenvoud, overtuigingskracht en visie is. Zou het niet mogelijk zijn om meer te doen met deze en soortgelijke bijdragen aan kranten die de onmiddellijke nieuws-waarde overstijgen? Wij meenden van wel en vroegen een groep deskundigen met een heel diverse achtergrond te reageren op drie opiniërende krantenartikelen.

De keuze voor de betreffende teksten is mede gemotiveerd door het Signalement over de milieuproblematiek dat de werkgroep 'Zorg voor de Schepping' van de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving schreef ten behoeve van de Rooms-Katholieke Bisschoppenconferentie. In dat Signalement wordt vanuit de katholieke traditie gezocht naar de verantwoordelijkheid van gelovigen op dit terrein. Bijbelse visies op schepping, theologische interpretaties en kerkelijke standpunten worden in dit beleidsdocument belicht. De werkgroep zocht daarnaast een mogelijkheid om nauwer aan te sluiten bij de actualiteit en als het ware impliciet de aandacht te vestigen op thema's die in onze religieuze traditie waardevol zijn: de natuur die ons voorafgaat en die we niet in de hand hebben; de verantwoordelijkheid van machthebbers en tenslotte de deugd van de matigheid.

Dat gebeurt hier in drie hoofdstukken die samen de titel aan deze bundel geven. De hoofdstukken 'Maakbaarheid',

‘Macht’ en ‘Matigheid’ bestaan elk uit een korte reeks reacties op de krantenartikelen. De schrijvers hiervan zijn op verschillende manieren verbonden met het netwerk van de werkgroep en eveneens geïnteresseerd in (levensbeschouwelijke) overtuigingen die een rol spelen in debatten over ‘het milieu’. Aan de auteurs wordt gevraagd liefst kort en levendig van stijl te reageren – als was hun artikel voor de opiniepagina van een dagblad.

Het eerste hoofdstuk over ‘maakbaarheid’ begint met een artikel van Van Zomeren. Het is geschreven vanuit een ervaring dat natuur in Nederland een nieuwe aard heeft gekregen. In landinrichtingsprojecten van de overheid of van de natuurorganisaties verandert de natuur volgens hem in het tegendeel van wat zij altijd is geweest – een staaltje van menselijk kunnen in plaats van een herinnering aan menselijk onvermogen. Nu is zij ‘een schepping van de overheid’. Dat verlies van een bijzondere – tot op heden gewone – natuurervaring stemt droef: ‘Weet je wat me altijd aantrok in de natuur? De autonomie ervan! Dat daar dingen gebeurden omdat ze nou eenmaal gebeurden en verder nergens om, dus helemaal los van de vraag of ik het ermee eens was of niet, los van mijn opvattingen over goed en kwaad, dingen die gebeurden als ik erbij was, maar die ook zouden zijn gebeurd als ik er niet bij was. De natuur gaf je even vrijaf van jezelf, vrijaf ook van de anderen, het moeizame mens-zijn’. Die natuur is er in zijn ogen niet meer.

Vijf auteurs reageren op het standpunt van Van Zomeren. Allereerst zijn dat Siegfried Woldhek en Frans Jurgens. Woldhek gaat in op Nederland als delta-land waar natuurlijke processen goeddeels uitgeschakeld zijn. Nederland is gefixeerd in een corset dat ons naar adem doet snakken. Die natuur in een picknickmand moet de ruimte krijgen en weer hersteld worden. Daartoe hebben we naast een ‘poldermodel’ ook behoefte aan een ‘delta-model’. Frans Jurgens beheert als rentmeester in de Millingerwaard een ter-

rein dat onderdeel uitmaakt van de door Woldhek zo gewaardeerde wetlands. Jurgens relateert het belang van de natuurorganisaties en wijst op de individuele verantwoordelijkheid van eigenaren van natuurschoon. Hij meent dat deze verantwoordelijkheid een eigen plaats verdient naast die van natuurorganisaties. Deze maken niet alleen de natuur maar manipuleren ook de ervaringen van de natuur binnen onze cultuur. Dat levert deze organisaties een grote macht en invloed op die volgens hem niet altijd ten goede komt aan natuurontwikkeling.

De drie volgende auteurs gaan meer en meer abstract in op de positie van Van Zomeren. Thomas van Slobbe – die werkzaam is bij de Stichting Natuur en Milieu – doet dat in een evocatieve stijl vanuit het besef dat de natuur nooit, ook nu niet, helemaal ‘in te pakken is’. Martin Drenthen, filosoof aan de KU in Nijmegen, onderzoekt de verschillende soorten waardering voor de natuur en maakt onderscheid tussen natuur die in eerste instantie wordt gezien als een ecosysteem én een meer persoonlijke en authentieke uitleg van natuur. De derde reactie is van de hand van de Tilburgse theoloog Niek Wiskerke. Hij pleit voor een natuurlijke omgeving die het resultaat is van complexe interacties tussen mensen en de natuur die zelf ook een partij meeblaast. In zijn visie is de natuurlijk/culturele omgeving een radicaal evolutionair proces, een ‘work of art in progress’. In deze visie bestaat ook ruimte voor vernieuwing van cultuurlandschappen.

Het tweede hoofdstuk over ‘macht’ begint met een krantenartikel van Jos van Hezewijk en Marcel Metze. Zij richtten onderzoek naar de netwerken die de inrichting van Nederland bepalen, en in dit specifieke verband de netwerken die de grootste invloed hebben in het nationale luchtvaartdebat. Op basis van dat onderzoek tonen zij aan dat in de besluitvorming rond de uitbreiding van Schiphol of een mogelijke tweede luchthaven, een groep ingenieurs de leiding in handen heeft die ooit werkte aan de stormvloed-

kering in de Oosterschelde. Uit hun onderzoek komt naar voren dat bij alle grote infrastructurele projecten van de overheid netwerken betrokken zijn die bestaan uit vertegenwoordigers van belangenorganisaties, topambtenaren en politici, ondernemers en adviseurs. Enkele duizenden mensen, hecht verbonden in een complex netwerk, verdeelen de 150 miljard gulden die Nederland in de komende tijd gaat besteden aan projecten binnen de infrastructuur. 'Er zijn – volgens Hezewijk en Metzke – drie partijen die in dit netwerkgeweld het onderspit delven: de politiek, de tegenstanders van een nieuwe luchthaven en het grote publiek'. Deze bijdrage is opgenomen in deze bundel om al te veel naïviteit in het milieudebat te vermijden. Doordat in Nederland de besluitvorming over de landinrichting feitelijk in handen is gegeven aan een betrekkelijk kleine groep, valt volgens de betreffende auteurs te voorspellen hoe dit land er over enkele jaren uitziet.

Reden genoeg om aandacht te vragen voor tegengeluiden vanuit de milieubeweging. Hoe beoordelen vertegenwoordigers van de milieubeweging de huidige machtsverhoudingen en het toekomstperspectief voor alternatieve benaderingen van een maakbaar evenwicht tussen milieu en economie? Hoe zien vertegenwoordigers van deze beweging hun eigen pogen om een stok te steken in het raderwerk van de macht?

Ton Tukker, directeur van Greenpeace, is van mening dat zijn organisatie verre moet blijven van achterkamertjespolitiek, maar ook dat de blootgelegde machtsverhoudingen de veranderende rol van de overheid, het bedrijfsleven en de burger nader beschouwd moeten worden. In zijn opvatting vullen pressiegroepen politieke partijen aan omdat ze over veel informatie en deskundigheid beschikken. Ria Beckers, voorzitter van de Stichting Natuur en Milieu, ziet meer in een nauwkeurig kijken naar de onderstroom in maatschappelijke groepen, organisaties en bewegingen over de hele wereld; een wezenlijke verandering vindt plaats op de drempel van de 21^e eeuw. Naast deze vertegen-

woordigers van milieubeschermingsorganisaties geeft ook de directeur van Staatsbosbeheer, Maarten Brabers, zijn visie op de door Hezewijk en Metz geschetste machtsvorming. Als beheerder van grote natuurterreinen in Nederland namens de overheid wil Brabers vooral inhoudelijk reageren op de plannen rond de Tweede Luchthaven. Voor hem is overigens ook duidelijk dat het regeringscentrum zelf verdeeld is. Waar enkele ministeries nauw verweven zijn met de lobby voor een uitbreiding van Schiphol, zijn er andere die het onderspit lijken te delven.

Het volgende artikel in dit hoofdstuk is van Nellie Smeenk-Enserink die zowel secretaris van de werkgroep Kerk en Milieu als ervaringsdeskundige is. Haar beleving van het vliegtuiglawaai in de nachtelijke uren geeft haar stof genoeg voor een bespiegeling die religieus gevoed is en aandacht vraagt voor rechtvaardige sociale verhoudingen op mondiale schaal. Dit hoofdstuk wordt afgesloten door George Molenkamp, voorzitter van de werkgroep 'Zorg voor de Schepping'. Hij benadrukt dat ondernemers ook voor de lange termijn een verantwoord perspectief moeten ontwikkelen dat rekening houdt met algemeen welzijn als basis of voorwaarde voor particuliere belangen. Op het terrein van het milieu gebeurt binnen het bedrijfsleven weliswaar veel, maar het is nodig om te blijven werken aan een grondige mentaliteitsverandering. Voor de kerken is een rol weggelegd omdat de noodzakelijke mentaliteitsverandering op dit terrein in zijn ogen een levensbeschouwelijke benadering omvat.

Geheel in lijn met de Katholieke Sociale Leer wordt in het laatste hoofdstuk de aandacht gevraagd voor persoonlijk verantwoordelijk gedrag. Waar het gaat om consumptie heet zo'n gedrag al snel matigheid. Dit begrip allitereert niet alleen met de titels van de andere hoofdstukken maar benadrukt ook een belangrijke dimensie. Persoonlijke verantwoordelijkheid van burgers blijkt een belangrijke hefboom te kunnen zijn bij het in gang zetten van maatschap-

pellijke veranderingen. De acties van consumenten rond de Brent Spar, maar veel meer nog de invloed van de zogenaamde groene beleggingsfondsen bieden een nieuw perspectief. En een reden om na te denken over de doelen die mensen nastreven in hun consumptieve gedrag. De thematiek geeft voldoende aanleiding voor enkele originele standpunten. Het openingsartikel van dit hoofdstuk is geschreven door Eimert van Middelkoop. Hij zoekt, als GPV-politicus, een positie tussen ascetisme en luxe. Hij beroept zich verrassend genoeg op Calvijn om ascetisme af te wijzen, zeker wanneer dit gepaard gaat met een beledigend vingertje. Anderzijds wordt het afstand doen van luxe goederen in materiële zin ook voor hem een politieke kwestie omdat hij instemt met de opvatting van Hans Magnus Enzensberger dat de luxegoederen van de toekomst elementaire levensbehoeften zullen zijn. ‘Tegenover snelle auto’s en gouden horloges, kratten champagne en parfums die op iedere straathoek te krijgen zijn, plaatst Enzensberger basisbehoeften aan rust, schoon water en genoeg ruimte’. De bijdrage van Van Middelkoop daagt Paul van Tongeren uit een eigentijdse benadering van matigheid als deugd te ontwikkelen. Zo legt hij de vinger op een zere plek in de levensbeschouwelijke aanpak van Van Middelkoop, zeker waar hij herinnert aan het feitelijk en terecht voorkomen van morele superioriteit. En verder: ‘de blijmoedige asceet is waarschijnlijk een echte’.

Heel anders – ook in de stijl van schrijven – is de benadering van Hanneke van Veen in haar artikel ‘Meer doen met minder’. Zij en haar echtgenoot besloten om de druk van de consumptiemaatschappij te weerstaan. Haar ervaringsbericht is stimulerend omdat het de consumptieve keuzemogelijkheden belicht op elk moment van de dag. Zij is als het ware een voorbeeld van een blijmoedige ascete.

Deze bundel wordt opgedragen aan twee personen. Op de eerste plaats is dat een van de auteurs, namelijk Ton Tukker die grote verdiensten had binnen ontwikkelingsorganisa-

ties en de milieubeweging, laatstelijk als directeur van Greenpeace en die op 1 november overleed op 39-jarige leeftijd.

De tweede persoon aan wie deze verzameling beschouwingen wordt opgedragen is de op 12 september overleden mgr. Henricus Bomers, die als milieureferent van de Bisschoppenconferentie een groeiende interesse voor de 'Zorg voor de Schepping' toonde en de gelijknamige werkgroep heeft gesteund.

Een eerste woord van dank is voor Wies Goossens die als secretaresse tijdig alle bijdragen in hetzelfde format wist over te brengen. De redactie van deze bundel werd mede gedragen door de werkgroep 'Zorg voor de Schepping' van de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving. De leden daarvan wil ik op deze plaats graag van harte danken voor hun betrokkenheid en inzet.